

## Het ontstaan van het waterwegennet Plassendale, Nieuwpoort, Veurne, Duinkerke (1633-1641)

Tegen de sombere achtergrond van de voorafgaande en volgende tijd beschouwd, treedt het bewind van de aartshertogen Albrecht en Isabella als een lichtpunt naar voren.

De inspanningen van de aartshertogen om het ingewikkelde muntstelsel te vereenvoudigen, om de zwaar geteisterde nijverheid uit haar puin te verheffen zijn zoveel getuigen van hun belangstelling voor de economische problemen, waarmee onze gewesten te kampen hadden<sup>1</sup>.

Hun bijzondere belangstelling voor het kustgebied mag hier wel even onderstreept worden. Het droogmaken van de Moeren, de verbinding van de havens van Oostende en van Duinkerke met het hinterland werden tijdens hun regering gepland.

Dat dit laatste plan verband hield met de sluiting van de Schelde werd reeds door Prof. H. Van Werveke aangetoond<sup>2</sup>. In 1585 heroverden de Spanjaarden Antwerpen. Zij slaagden er echter niet in verder op te rukken. Beide oevers van de Scheldemonding bleven in handen van de Hollanders, die aldus de toegang tot de Scheldehaven konden beletten. In 1604 (20 augustus) viel ook Sluis in handen van de vijand. Het verlies van Sluis betekende, dat ook Brugge de kans zag verdwijnen om, langs wat er nog van het Zwin overbleef, met de zee in verbinding te blijven<sup>3</sup>.

Alle hoop om de Zuidelijke Nederlanden uit de economische greep van het Noorden los te maken was voortaan op Oostende gericht, dat op 20 september 1604 na een driejarig beleg door de Spanjaarden heroverd werd.

Enkele dagen na de ophefmakende overwinning van Ambrosio Spinola bezocht Isabella het „Nieuwe Troje”<sup>4</sup>. De belofte, die ze er ongetwijfeld deed de stad en de haven

1. J. Lefevre, *Het Zuiden tijdens het Bestand*, in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, dl. VI, blz. 227-229.
2. H. Van Werveke, *Brugge en Antwerpen, Acht eeuwen Vlaamsche handel*, 1941, blz. 165; zie ook de verbeterde Franse uitgave, *Bruges et Anvers, Huit siècles de commerce flamand*, 1944, blz. 85.
3. *Ibidem*, blz. 84.
4. E. Vlietinck, *Het oude Oostende en zijne driejarige belegering (1601-1604)*, Oostende 1897, dl. II, blz. 307.

herop te bouwen, kreeg spoedig vaste vorm. Op 21 oktober 1604 verleenden de aartshertogen allerhande vrijheden aan diegenen die zich in de stad zouden komen vestigen<sup>5</sup>. In september 1611 is de haven van Oostende uit het puin herrezen<sup>6</sup>.

Het is duidelijk, dat de verwachtingen, die de aartshertogen met betrekking tot Oostende koesterden, afhingen van de verbinding van de stad met het hinterland.

Op 13 mei 1613 stelden zij aan de Staten van Vlaanderen voor, in plaats van een miljoen gulden voor hun hofhouding, een toelage van 600.000 gulden te stemmen „faisants avec iceux raccomoder les ports et havres comme aussy à dresser quelques nouveaux fouyz et canaux pour faciliter le transport des marchandises venans de la mer vers ladicte province”<sup>7</sup>.

Het is niet uitgesloten, dat de aartshertogen op dit ogenblik aan de verbinding Plassendale-Duinkerke dachten. De Staten van Vlaanderen beslisten er echter anders over. Zij gingen op het voorstel van de vorsten in op voorwaarde, dat eerst en vooral een kanaal tussen Gent en Brugge (de Zuidleie) zou gegraven worden<sup>8</sup>.

Alleen Ieper had zich onthouden. De magistraat meende, dat de ontworpen verbinding geen enkel voordeel kon brengen noch aan Ieper noch aan het Westkwartier en stelde voor een vierde van de buitengewone bede voor de bouw van een kanaal van Ieper naar de Leie te gebruiken<sup>9</sup>. De vorsten gingen op dit voorstel niet in en verleenden op 20 juli 1613 het oktrooi tot het delven van de Zuidleie aan de Staten van Vlaanderen<sup>10</sup>.

De werken aan de Zuidleie stelden nieuwe problemen. De Ieperlee, die het water van rond Brugge naar het lager gelegen Oostende moest afvoeren, was niet in staat, de grote

5. *Plakkaten van Vlaanderen*, III, tweede deel, bl. 1454-1455.

6. R.A.Br. (Rijksarchief Brugge), fonds Het Vrije, Reg. 644, f. 10 „... Ils auront sans faulte entendu le bon succes des ouvrages qu'on a fait à Ostende pour l'érection d'ung cay et havre par ou on espère de bénéficier non seulement icelle ville mais encoires toute la province de flandre par la commodité dudit port.”

7. R.A.Br., fonds Het Vrije, Reg. 644, f. 200-201.

8. *Ibidem*, f. 200.

9. *Ibidem*, f. 253-255. Wij hebben niet kunnen uitmaken waar ergens op de Leie deze verbinding zou tot stand komen. Wij vermoeden evenwel Waasten waar de Ieperlingen een graanstapel hadden (G. Bigwood, *Gand et la circulation des grains en Flandre*, blz. 40).

10. Gilliodts-Van Severen, *Cartulaire de l'ancien grand tonlieu à Bruges*, dl. I, blz. 353.

massa's water, die in de Zuidleie zouden samenkomen, te verwerken. Om overstromingen te voorkomen besluiten de Staten van Vlaanderen de Ieperlee tussen Brugge en Plassendale te verbreden en te verdiepen (1618-1619) <sup>11</sup>.

In 1621 eisen Brugge en het Vrije het graven van een kanaal tussen Plassendale en Oostende <sup>12</sup>. Pas na aandringen van de aartshertogen (juli 1622) <sup>13</sup> worden de werken in aanbesteding geven <sup>14</sup>. Op 8 september 1623 wordt ook dit kanaal voor de scheepvaart opengesteld <sup>15</sup>.

De Zuidleie zal pas in december 1624 voltooid worden <sup>16</sup>.

Het lag ongetwijfeld in de bedoeling, na het tot stand brengen van de verbinding Gent-Brugge-Plassendale-Oostende, ook het waterwegennet tussen Plassendale en Duinkerke te verbeteren. Zoals hierboven gezegd, was de voltooiing van eerstgenoemde verbinding voor einde oktober 1624 voorzien. Welnu op het plan door M. Fl. Van Langren in 1624 getekend, komt het kanaal Veurne-Duinkerke reeds voor onder de naam „Canal de Bruges” <sup>17</sup>. Van de andere kant weten wij dat de infante Isabella, op 11 oktober 1624, bevel gaf de Ieperlee tussen Plassendale en Snaaskerke te verdiepen <sup>18</sup>. Dit bevel werd uitgevoerd <sup>19</sup>. De overstroming van de Zandvoordepolder in maart 1625 vernietigde echter het werk <sup>20</sup>.

Pas in 1633 zal, op voorstel van de magistraat van Brugge, het plan het waterwegennet tussen Plassendale en Duinkerke te moderniseren weer ter studie genomen worden.

11. R.A.G., fonds Staten van Vlaanderen, Reg. 545, f. 42v<sup>o</sup>-43, 64-64v<sup>o</sup>, 110-111.
12. Ibidem, Reg. 547, f. 283v<sup>o</sup>-290, 333v<sup>o</sup>-340, 353-357.
13. Gilliodts-Van Severen, *Cartulaire de l'ancien estaple de Bruges*, T. III, blz. 396.
14. R.A.G., fonds Staten van Vlaanderen, Reg. 3555, f. 45.
15. Gilliodts-Van Severen, *a.w.*, dl. III, blz. 404; S.A.Br., Vaart van Duinkerke, VI, 306, verzoekschrift van de Oostendse schippers.
16. De werken moesten einde oktober 1624 voltooid zijn (R.A.G(ent), fonds Staten van Vlaanderen, Reg. 549, f. 21v<sup>o</sup>) er werd echter uitstel verleend tot 20 december 1624 (S.A.G., Charter 1713). Op 28 februari 1625 wordt de „sergeant major van de zuydleie afgedankt ghemerckt de wercken voldaan zijn” (R.A.G., fonds Staten van Vlaanderen, Reg. 550, f. 6).
17. B. L. de Rive, *Précis historique et statistique des canaux et rivières navigables de la Belgique et d'une partie de la France*, Brussel 1835, blz. 291.
18. S.A.Br., Vaart Duinkerke, VI, 305.
19. R.A.G., fonds Staten van Vlaanderen, Reg. 3557, f. 189.
20. Ibidem, f. 191v<sup>o</sup>.

In „Les ports Belges" beweert Ronse<sup>21</sup> dat de Bruggelingen de bestaande verbinding van hun stad met Duinkerke wilden verbeteren, omdat in 1634, tijdens de geheime onderhandelingen tussen de Republiek en Frankrijk die zouden leiden tot het plan de Zuidelijke Gewesten onder de bondgenoten te verdelen, tevens sprake zou zijn geweest van de vernietiging van de haven van Oostende. Wij kunnen deze zienswijze niet delen: enerzijds omdat in de bronnen<sup>22</sup> de bepaling omtrent de vernietiging van Oostende niet voorkomt, anderzijds omdat het voorstel van de magistraat van Brugge, de vaart Plassendale-Duinkerke te moderniseren, van 1633 dateert.

Wij menen veeleer, dat de belangstelling van de Bruggelingen voor de genoemde verbinding verband houdt met het mislukken van de onderhandelingen over het sluiten van een nieuw Bestand in de trant van dat van 1609.

De successen van Spinola in de jaren 1622 tot 1625 en de vrees dat keizer Ferdinand II gemene zaak zou maken met zijn neef Filips IV, hadden de Hollanders enigszins murw gemaakt. Tijdens een samenkomst te Rosendaal (15 juli 1628) verklaarden zij zich bereid tot het ondertekenen van een nieuwe wapenstilstand voor twaalf of twintig jaar. Wat in het Zuiden hoopvol stemde, was dat de vraag tot opening van de Schelde er in het midden gelaten werd. Filips IV draalde echter met zijn beslissing en na de inneming van 's Hertogenbos verstarde de houding van de regering van Den Haag opnieuw. Voortaan was er alleen nog sprake van een eenvoudige vernieuwing van het Twaalfjarig Bestand. In 1630 tenslotte staakten de Verenigde Provinciën de besprekingen<sup>23</sup>.

Wanneer in 1632 de Staten-Generaal – de laatste van het Spaanse regime – van Isabella de toelating krijgen om rechtstreeks met de vijand te onderhandelen zijn de Hollanders onverzoenlijker dan ooit. Hun voorstel het traktaat van 1609 te vernieuwen wordt o.m. gekoppeld aan de eis de Spaanse soldaten uit de Zuidelijke Gewesten te verwijderen<sup>24</sup>. Verder

21. A. Ronse, *Les Ports Belges. Recherches historiques relatives à nos communications avec la mer*, Brugge 1874, blz. 37.

22. A. Waddington, *La république des Provinces-Unies, la France et les Pays-Bas espagnols de 1630 à 1650*, Paris 1895-97, (2 dln.), dl. II, blz. 242 e.v.

23. J. Lefevre, *Het Zuiden onder Spaans bewind, 1621-1648*, in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, dl. VI, blz. 295.

24. A. Waddington, *a.w.*, dl. I, blz. 183-184, art. V.

eisen ze niet alleen de sluiting van de Schelde, het Zwin en de Sassevaart, maar ook dat zekere rechten zouden geheven worden op de schepen en koopwaren, die de havens van Vlaanderen in- of uitvaren<sup>25</sup>. Tevergeefs pogen de afgevaardigden de Hollanders het principe van de vrije scheepvaart te doen aanvaarden<sup>26</sup>. Ook hun poging Sluis en Cadzand terug in handen te krijgen in ruil voor Gelderen<sup>27</sup> leed schipbreuk. Het Hollandse ultimatum van 1 april 1633<sup>28</sup> vernietigde tenslotte alle hoop. Op 16 december 1633 werden de onderhandelingen stopgezet: de Schelde en de Sassevaart bleven gesloten, Sluis en Cadzand bleven bezit van de Verenigde Provinciën.

De hoop met het Haagse Bewind tot een akkoord te kunnen komen betreffende de opening van de Schelde verklaart o.i. de onderbreking tussen 1625 en 1633 van het plan tot uitbreiding en verbetering van het waterwegennet.

Kort na het ultimatum van 1 april 1633 echter knoopt de Brugse pensionaris De Blende onderhandelingen aan met Veurne en Duinkerke<sup>29</sup>. In juli en augustus gaan afgevaardigden van de drie genoemde steden de mogelijkheid van een verbinding Plassendale-Duinkerke ter plaatse bestuderen<sup>30</sup>. Op 27 januari 1634 tenslotte, na het definitief afspringen van de onderhandelingen tussen de Staten-Generaal en de Verenigde Provincies, wordt het octrooi tot het graven van de verbinding aangevraagd<sup>31</sup>.

Alhoewel het plan voor de nieuwe verbinding van Brugge uitgaat<sup>32</sup> en Brugge samen met Veurne en Duinkerke de werken zal financieren<sup>33</sup>, zijn het Veurne, Duinkerke en

25. Gachard, *Actes des États-Généraux de 1632*, Brussel 1835-66 (2 dl.), dl. I, blz. 191-194, art. V en VI.

26. *Ibidem*, blz. 213-214 en 263.

27. *Ibidem*, blz. 199-204.

28. A. Waddington, *a.w.*, dl. I, blz. 195.

29. S.A.Br., Vaart van Duinkerke, VI, 305, dossier St.-Winoksbergen f. 49v°.

30. S.A.Br., Vaart Duinkerke VI, 305, Vue de lieu Veurne-Duinkerke 10 juli 1633; vue de lieu Veurne-Nieuwpoort-Plassendale: 18 augustus 1633.

31. S.A.Br., Vaart van Duinkerke, VI, 305.

32. *Ibidem*, „... jehens het ghedelf eerst gheproponeert bijt magistraet van Brugge...”

33. *Ibidem*, geheim akkoord tussen Brugge, Veurne en Duinkerke (13 februari 1634): Brugge zal 5/8, Veurne en Duinkerke elk 3/16 van de lasten dragen.

Urbain Yves, *La formation du réseau des voies navigables en Belgique. Développements du système des voies d'eau et politique des*

Nieuwpoort, die op 27 januari 1634 het oktrooi aanvragen.

Het feit, dat Nieuwpoort hier in de plaats treedt van Brugge, is een mooi staaltje van politieke diplomatie van de Brugse magistraat. Het laat hem toe, als tweede lid van de Staten van Vlaanderen, zijn eigen voorstel te steunen ingeval de zaak aan de vergadering van de Staten voorgelegd wordt. Dit gebeurde.

Op 1 april 1634 zond de Raad van State het rekwest van Veurne, Duinkerke en Nieuwpoort voor advies naar de Staten van Vlaanderen<sup>34</sup>. Vooraleer advies uit te brengen duidt de vergadering afgevaardigden aan om samen met enkele ingenieurs de voorgestelde verbinding ter plaatse te gaan bestuderen. Deze afvaardiging was als volgt samengesteld: Bernardt, abt van de Duinen, Wijts, tweede schepen van Gent, F. De Blende, pensionaris van Brugge, P. De Schildere, pensionaris van Ieper, P. Baltijn, burgemeester van het Vrije. De ingenieurs De Buck en van Morissien zullen hen vergezellen<sup>35</sup>. Bij het bezoek ter plaatse, tussen 28 mei en 1 juni, waren genoemde ingenieurs afwezig en trad Cornelis Pieters, een ingenieur van Brugge, in hun plaats op.

Door de magistraat van Sint-Winoksbergen ontmaskerd zullen de afgevaardigden van Brugge niet aan de daaropvolgende besprekingen (30 augustus 1634) in de Staten van Vlaanderen mogen deelnemen<sup>36</sup>.

Zoals gezegd, brachten de afgevaardigden van de Staten van Vlaanderen tussen 28 mei en 1 juni een bezoek ter plaatse om de voorgestelde verbinding Plassendale-Duinkerke te bestuderen. Het project van het voorgesteld traject was als volgt: van Duinkerke langs de Moerspeien, de Zeegracht (tot de Wagenbrug), de Meulegracht, de Moerdijk, het Velderledeke, de Aartsleet tot in de stedevesten van Veurne. Vandaar langs de Venepe, de Zepe en het Langelis naar Nieuwpoort en vervolgens door de haven van Nieuwpoort, langs Nieuwendamme, de Ieperlee tot in Plassendale. Dit alles mits zekere verkortingen op het plan aangeduid<sup>37</sup>.

*transports sous l'ancien régime (1584-1793)*, 1939, blz. 10, beweert foutief dat Brugge, Nieuwpoort en Duinkerke het akkoord sloten.

34. R.A.Br., fonds Het Vrije, *Mélanges*, Reg. 636, f. 464; S.A.Br., VI, 305, brief van de koning aan de Staten van Vlaanderen.

35. R.A.G. fonds Staten van Vlaanderen, Reg. 555, f. 504 (17 mei 1634); R.A.Br., fonds Het Vrije, *Mélanges*, Reg. 636, f. 464-465.

36. R.A.G., fonds Staten van Vlaanderen, Reg. 555, f. 571.

37. S.A.Br., Vaart van Duinkerke, VI, 305 - plan 10 juni 1634 (Nieuwpoort-Veurne-Duinkerke). Zie ook S.A.G., kaarten en plans buiten

Tijdens het bezoek van de afgevaardigden legden Veurne, Duinkerke en Nieuwpoort een nieuw voorstel neer. Dit tweede project was merklijk korter dan het eerste. Voorgesteld werd een nieuwe vaart te graven vanuit Duinkerke tot Zuidcote en vandaar het klein Velderledeke en de Aartsleet tot Veurne te volgen. Verder wordt voorgesteld, vanuit Veurne een vaart te graven naar het Langelis en vervolgens het Langelis te volgen tot aan de Riolebrug bij Nieuwpoort<sup>38</sup>. Tussen Nieuwpoort en Plassendale blijft men bij het eerste voorstel.

De ingediende voorstellen botsten op het verzet van Ieper, Oostende en Sint-Winoksbergen en in hierboven aangehaalde vergadering van de Staten van Vlaanderen (30 augustus 1634) brachten Gent, Ieper en het Vrije een ongunstig advies uit en meenden „dat sijne Majesteit wel doen zal 't selve ghedelf t'excuseren"<sup>39</sup>. Hiermee trad het probleem van de verbinding Plassendale-Duinkerke, onder leiding van de magistraat van Brugge, in een nieuwe fase.

Vooraleer de verdere evolutie van de strijd te volgen, laten wij eerst de argumenten volgen, die hierboven genoemde steden tegen de voorgestelde verbinding inroepen.

Alhoewel dit nergens uitdrukkelijk vermeld wordt, menen wij te mogen aanvaarden, dat de tegenkanting van de Ieperlingen verband houdt met het feit, dat de voorgestelde verbinding tussen Plassendale en Nieuwpoort de loop volgt van de Ieperlee, die ze als hun eigendom beschouwen<sup>40</sup>.

Het verzet van Oostende daarentegen wordt ingegeven door de vrees, dat het water van de Zuidleie, dat de diepgang van de havengeul Plassendale-Oostende moest verzekeren, naar Nieuwpoort zou afgeleid worden, wat de verzanding

Gent, Kas n° 91 n° 180<sup>38</sup>. (Veurne-Duinkerke) z.d. (17-28 mei 1634) en ibidem n° 180<sup>42</sup> (Plassendale-Nieuwpoort) z.d. (17-28 mei 1634). S.A.Br., Canal de Venepe, 18 augustus 1633 (Veurne-Nieuwpoort). Bijlage I en II.

38. S.A.Br., Vaart v. Duinkerke, VI, 305, plan 10 juni 1634 (Nieuwpoort, Veurne, Duinkerke). Zie ook R.A.Br., geschreven inventaris, kaart n° 550. Bijlage I.

39. R.A.G., fonds Staten van Vlaanderen, Reg. 555, f. 571.

40. Reeds in 1417 verklaarden de Ieperlingen, dat de Ieperlee sedert onheuglijke tijden hun eigendom was (E. Van de Bussche, *L'Yperleet*, blz. 186). Op dezelfde gronden verzette Ieper zich in 1618 tegen de verbreding van de Ieperlee tussen Brugge en Plassendale door de Staten van Vlaanderen (R.A.G., fonds Staten van Vlaanderen, Reg. 545, f. 78).

van de haven van Oostende voor gevolg zou hebben<sup>41</sup>.

De argumenten van Sint-Winoksbergen tenslotte steunen op de bepalingen van de koopakte van de Ringsloot.

De bedijking van de Moeren had namelijk nieuwe verkeersmogelijkheden geopend<sup>42</sup>. Op voorwaarde dat de provincie en de steden in de kosten tussenkwamen, mochten de aannemers van de droogmaking de te graven kanalen voor de scheepvaart open stellen<sup>43</sup>. Zo bekwam Veurne op 21 mei 1621 het recht op scheepvaart in de Moervaart<sup>44</sup>. Bevreesd, dat de handel door het graven van nieuwe kanalen naar Duinkerke zou afgeleid worden<sup>45</sup>, kocht de stad Sint-Winoksbergen op 24 mei 1623 de Ringsloot<sup>46</sup>. Deze koop werd op 8 juli 1623 door Filips IV bekrachtigd<sup>47</sup>. De koopakte bepaalde o.m. „de jamais n'admectre aulcune navigation par lesdicts moeres ou par aulcun canal fait ou à faire desdicts moeres ou aulx environs, ny aux appendences et dépendences d'icelles et non plus par ledict Zeegracht que par aulcuns aultres canaulx”<sup>48</sup>.

Overtuigd van de wenselijkheid het bestaande waterwegennet te verbeteren, stelt de magistraat van Sint-Winoksbergen voor, hiertoe de bestaande vaarten te gebruiken en de geplande verbinding Plassendale-Duinkerke als volgt uit te voeren: Duinkerke, Sint-Winoksbergen, de Houtgracht, de Ringsloot (tot bij Bulskamp), vandaar tot de „Cortewille”, Steenkerke, „t Wittehuizeken”, de „Viskeete” en vervolgens naar Schoorbakke, de „Coebrug” bij Snaaskerke en Plassendale<sup>49</sup>. Hij voorziet tevens de mogelijkheid de scheepvaart vanaf Bulskamp, langs de Colme over Veurne te leiden om

41. S.A.Br., Vaart van Duinkerke, VI, 305, Redenen van oppositie Oostende 21 juni 1634; brief gouverneur van Oostende 22 juni 1634.

42. Korthals Altes, *De eerste bedijking der Moeren*, blz. 156-159. In 1614 hadden de aartshertogen besloten de Moeren droog te leggen; ze verleenden het daartoe nodige oktrooi op 22 april 1619. Het werk moest tegen 25 juli 1621 voltooid zijn.

43. *Ibidem*, blz. 160-161, art. 11 en 12.

44. *Ibidem*, blz. 170.

45. Vóór het droogleggen van de Moeren was het enkel mogelijk via Sint-Winoksbergen, Duinkerke vanuit Brugge, Nieuwpoort en Veurne te bereiken.

46. Korthals Altes, *a.w.*, blz. 173.

47. R.A.Br., Aanwerving n° 5482, f. 57-60; S.A.Br., Vaart van Duinkerke, VI; 305, dossier van Sint-Winoksbergen, f. 63-67.

48. R.A.Br., Aanwerving n° 5482, f. 57-60.

49. R.A.Br., fonds Het Vrije, Mélanges, Reg. 636, f. 474v°.

vandaar uit, langs de Venepe, het hierboven beschreven traject weer te vervoegen <sup>50</sup>.

Het feit, dat ook het door de magistraat van Sint-Winokbergen voorgestelde traject de goedkeuring van Oostende niet kon wegdragen <sup>51</sup>, was ongetwijfeld een troef in handen van Brugge.

Ingenieur Jan Coeck, door de magistraat van laatstgenoemde stad belast met het onderzoek van de argumenten door Oostende aangehaald <sup>52</sup>, kan de Oostendenaars overtuigen, dat door het graven van de geplande verbinding het water van de Zuidleie geenszins naar Nieuwpoort zal afgeleid worden. In zijn verslag wijst Coeck er ook op, dat, om de vaart over Schoorbakke te brengen, er twee sassen op de IJzer zouden moeten gebouwd worden, wat niet alleen een vertraging voor het handelsverkeer zou betekenen, maar ook een tekort aan water in de IJzer zou doen ontstaan. Hiervoor bevreesd, zag, na Oostende, ook Ieper af van alle verder verzet tegen het door Brugge ontworpen plan <sup>53</sup>.

Hierdoor aangemoedigd vragen Brugge, Veurne, Duinkerke en Nieuwpoort op 23 februari 1635 de toelating de werken tussen Plassendale en Veurne te mogen beginnen <sup>54</sup>. De gewenste toelating wordt op 16 mei 1635 verleend. Wegens de onzekere toestand mogen de werken echter niet onmiddellijk aangevat worden <sup>55</sup>. Lodewijk XIII en de Verenigde Provinciën hadden inderdaad op 8 februari 1635 een offensief en defensief verbond tegen Spanje gesloten en, alhoewel Frankrijk slechts op 19 mei de oorlog verklaarde, was reeds voordien een Frans leger van 20.000 man Luxemburg binnengedrongen met het doel zich bij het leger van de prins van Oranje te voegen <sup>56</sup>. De kardinaal-infant Don Ferdinand, bijgestaan door prins Thomas van Savoye, kon het hoofd bieden aan het dubbele gevaar, dat hem ten noorden en ten zuiden bedreigde en kon de vijand terugslaan.

Begin 1636 vragen Brugge, Veurne, Duinkerke en Nieuwpoort – „comme doiz long temps (Grâces à Dieu) la raison

50. Ibidem, f. 471-471v<sup>o</sup> en 474-474v<sup>o</sup>.

51. S.A.Br., Vaart van Duinkerke, VI, 305, brief gouverneur Oostende 22 juni 1634.

52. Ibidem, vragen van de magistraat aan J. Coeck (januari 1635).

53. Ibidem, Lettre et response au conseil d'estat sur celle de ceux de Berghes, 23 februari 1635.

54. Ibidem.

55. Ibidem.

56. A. Waddington, *a.w.*, dl. I, blz. 253-269.

de ceste surceance de travail cesse" – het werk te mogen aanvangen<sup>57</sup>. Dit verzoek bleef zonder gevolg. De strijd voor het tot stand brengen van de verbinding Plassendale-Duinkerke kon van vorenaf aan beginnen.

Bij hun nieuwe poging om het begeerde oktrooi te bekomen, gebruiken de magistraten van Brugge, Veurne en Duinkerke argumenten, waarvoor de koning, onbekwaam geworden nog langer de zware lasten van de oorlog met Frankrijk te torsen, uiteindelijk zal bezwijken. In februari 1638 knopen zij onderhandelingen aan met het Hof en bieden 100.000 gulden aan in ruil voor het oktrooi. Het Hof liet verstaan, dat mits 50.000 gulden meer, het verzoek zou ingewilligd worden<sup>58</sup>.

Bij monde van pensionaris De Blende trachten de drie steden een compromisoplossing te doen aanvaarden en stellen voor de som van 100.000 gulden in éénmaal, bij ontvangst van het oktrooi, te betalen, in plaats van in twee termijnen zoals aanvankelijk voorgesteld werd<sup>59</sup>. Op 8 april is nog steeds geen beslissing gevallen<sup>60</sup>.

De hierboven bedoelde onderhandelingen werden in het geheim gevoerd. Angstvallig waakte de magistraat van Brugge er op, dat toch niets van het geheim zou uitlekken. De magistraten van Veurne en van Duinkerke werden verzocht afgevaardigden naar Brugge te sturen om de besprekingen te voeren, want de komst van De Blende in Veurne-Ambacht „zoude moghen enighe locht gheven"<sup>61</sup>. Toch lekte het geheim uit. Op 16 april schrijft De Blende aan de magistraat van Veurne „de zaecke is te verre inden mondt vande ghemeente gheloopen"<sup>62</sup>. En inderdaad, op 12 april zond de magistraat van Sint-Winoksbergen afgevaardigden naar Veurne, die het gerucht verspreidden, dat zij gekomen waren om een „uuterste ende letste effort" te doen om tot een akkoord met Veurne te geraken en „ten fijne 't passaije soude moghen ghenomen worden duer ofte neffens de voors. stede

57. S.A.Br., Vaart van Duinkerke, VI, 305.

58. Ibidem, brief van De Blende aan Veurne z.d. (9 februari 1638).

59. Ibidem.

60. In een brief van 8 april 1638 spoorde de magistraat van Veurne De Blende tot meer spoed aan „men moet op dese zaecke niet slaepen nocte oock cipoteren opdat wij moghen stappans de spade in d'eerde steken..." (S.A.Br., Vaart van Duinkerke, VI, 305).

61. Ibidem, brief van De Blende aan de magistraat van Veurne z.d. (9 februari 1638).

62. Ibidem.

van Berghe Sint Winnocx" <sup>63</sup>. Terwijl deze afgevaardigden verwarring trachtten te stichten in Veurne, werden andere afgevaardigden naar Brussel gezonden om de zaak van de drie steden te remmen <sup>64</sup>, nog anderen bewerkten het Vrije.

Voldoende bewerkt door de afgevaardigden van Sint-Winoksbergen herinnerde het Vrije zich, dat het ontworpen kanaal door hun gewest zou lopen en vroegen „une visite exacte et neutrale" van het kanaal <sup>65</sup>. De Staten van Vlaanderen van hun kant drongen bij de koning aan het oktrooi niet te verlenen, vooraleer de tegenpartij gehoord te hebben <sup>66</sup>.

Ingevolge deze tussenkomst gaf de raad van State opdracht aan De Blende het ontwerp van het oktrooi, met verzoek hierover binnen de acht dagen advies uit te brengen, aan de Staten van Vlaanderen over te maken <sup>67</sup>. Op vraag van de Staten werd die termijn met acht dagen verlengd.

Brussel scheen plots haast achter de zaak te willen zetten en verwittigde de Staten, dat, indien ze binnen de vastgestelde termijn geen besluit genomen hebben, het oktrooi zonder meer zou verleend worden <sup>68</sup>. Hierop besluiten de Staten op 28 mei 1638 „het questieux ghedelf zelve te maken, midts 'tselve ghenietende te weten het octroy" <sup>69</sup>.

Bij het vernemen van dit nieuws stellen Brugge, Veurne en Duinkerke onmiddellijk voor, de aangeboden som met 30.000 gulden te verhogen <sup>70</sup>.

Na verschillende nutteloze tussenkomsten wordt het de afgevaardigden van de Staten duidelijk, dat zij geen kans kregen het oktrooi te verwerven „tensij commende absolute-lick inde platse ofte schoen vande selve van Brugghe ende Dunkercke" en 130.000 gulden te betalen <sup>71</sup>. Toch proberen

63. Ibidem, brief van de magistraat van Veurne aan Brugge (12 april 1638).

64. Ibidem, brief van de magistraat van Duinkerke aan Brugge (12 april 1638); zie ook brief van De Blende aan de magistraat van Veurne (16 april 1638) „ter causen dat de oudde swaericheden die hier te vooren ten vollen zijn gheresolveert gheweest, anderwarf bij nieuwe persoonen die hier thove credijt hebben worden voorts ghebracht..."

65. R.A.Br., T.R.P.R. n° 1634; fonds het Vrije, Mélanges, Reg. 636, f. 481.

66. R.A.G., fonds Staten van Vlaanderen, Reg. 559, f. 162 (24 april 1638).

67. Ibidem, f. 169-171v°.

68. R.A.G., fonds Staten van Vlaanderen, Reg. 559, f. 177v°.

69. Ibidem, f. 178-179. Alleen Ieper is niet akkoord.

70. Ibidem, Reg. 560, f. 22-22v°.

71. Ibidem, f. 22-22v°.

zij het nog eens voor 100.000 gulden<sup>72</sup>. Deze uiterste poging mislukt echter en op 13 augustus 1638 verkrijgen Brugge, Veurne en Duinkerke het zo hardnekkig bevochten oktrooi<sup>73</sup>.

Volgens de bepalingen van het oktrooi zal het kanaal volgende afmetingen hebben: breedte: bodem: 25 voet – waterspiegel: 40 voet; diepte (bij de laagste waterstand): 5 voet.

Geen enkel overdracht zal de scheepvaart belemmeren. Langs het kanaal zal een weg aangelegd worden, voldoende breed om twee karren te laten kruisen en winter en zomer bruikbaar. Op de andere oever van het kanaal zal een voetpad aangelegd worden.

Op 28 december 1638 worden de werken tussen Duinkerke en Zuidcote, op 21 februari 1638 die tussen Zuidcote en Veurne in aanbesteding gegeven<sup>74</sup>. Het werk vlot goed. Wij weten met zekerheid – uit een overeenkomst tussen de magistraat van Duinkerke en de schippers van dezelfde stad op 29 december 1639 afgesloten – dat de werken alsdan reeds voltooid zijn<sup>75</sup>. In februari 1640 wordt voor het eerst het marktschip Veurne-Duinkerke verpacht<sup>76</sup>.

Normaal moesten nu de werken tussen Veurne en Nieuwpoort in aanbesteding gegeven worden. De magistraat van Veurne wilde echter het traject wijzigen en Nieuwpoort ontwijken<sup>77</sup>. Zonder een beslissing hieromtrent af te wachten en zonder Veurne en Duinkerke te raadplegen, besloot de magistraat van Brugge het deel van de vaart tussen Plassendale en Leffinge in aanbesteding te geven<sup>78</sup>. Nauwelijks zijn deze werken in mei 1640 begonnen<sup>79</sup> of er rijzen

72. Ibidem.

73. Gilliodts-Van Severen, *a.w.*, dl. III, blz. 425.

74. S.A.Br., Vaart van Duinkerke, VI, 276, 1, rekening Veurne.

75. S.A.Br., Vaart van Duinkerke, VI, 305 „ende int regardt vande voyage van Duynkercke op Veurne alwaer het nieu canael in zijn perfectie ende volmaect is...”

76. S.A.Br., Vaart van Duinkerke, 276, 1, rekening Veurne, f. 28.

77. S.A.Br., Vaart van Duinkerke, VI, 276, 1, rekening Veurne, f. 29-29v°. Uit een post in de rekening van Veurne (S.A.Br., 276, 3, f. 15v°-16) kan uitgemaakt worden dat deze poging mislukte.

78. Ibidem, f. 28v°. Op 4 april 1640 werden de werken in aanbesteding gegeven (S.A.Br., Vaart van Duinkerke, VI, 306, memorie De Meulenaere en De Blende).

79. Op verzoek van de koning werden de werken gedurende een maand onderbroken „ten respecte vande nieuwe fortificatiën der stede van Duynckercke” (S.A.Br., Vaart van Duinkerke, VI, 306, Memorie De Meulenaere en De Blende – en VI, 276, 1, rekening Veurne, f. 31v°).

nieuwe moeilijkheden. De goeverneur van Oostende, die voor het eerst (?) verneemt dat de overdracht van Snaaskerke zal verwijderd worden<sup>80</sup>, vreest dat hierdoor al het water, ten nadele van de haven Oostende, naar Nieuwpoort zal afgeleid worden<sup>81</sup> en verzet zich met geweld tegen de voortzetting van de werken<sup>82</sup>. Pas op 22 juni 1640 komt het tot een akkoord tussen de drie steden en Oostende<sup>83</sup> en kunnen de werken voortgezet worden. Op 17 juli 1640 worden de werken tussen Leffinge en Nieuwpoort in aanbesteding gegeven<sup>84</sup>. De werken vorderen snel en in januari 1641 wordt voor de eerste keer het venteschip „dat van nu voorts vaeren sal van Brugghe naer Nieuwpoort ende van Nieuwpoort op Brugghe” verpacht<sup>85</sup>. In februari van hetzelfde jaar wordt de aanbesteding van de werken tussen Nieuwpoort en Veurne uitgeschreven<sup>86</sup>. In oktober 1641 wordt de barge van Veurne op Nieuwpoort in dienst genomen<sup>87</sup>.

De opening van de verbinding Plassendale-Duinkerke betekende, dat de koopwaren, die te Duinkerke ontscheept werden, tot in het Scheldebekken konden vervoerd worden<sup>88</sup>. De vreugde was echter van korte duur. Op 6 september 1646 nemen de Fransen Veurne in, op 11 oktober daarna, Duinkerke. De Spanjaarden slaagden er wel in (september 1651) Veurne en Duinkerke te heroveren, maar in 1658 (slag der Duinen) moet Condé wijken voor Turenne en gaat Duinkerke voorgoed verloren<sup>89</sup>.

Dr. D. DALLE

80. Gilliodts-Van Severen, *a.w.*, dl. III, blz. 456-457.

81. De magistraat van Brugge wees erop, dat het water door het sas van Nieuwendamme zou tegengehouden worden (S.A.Br., Vaart van Duinkerke, VI, 306, antwoord op het rekwes van de gouverneur).

82. S.A.Br., Vaart van Duinkerke, VI, 306, brief van de goeverneur aan de koning. Omtrent het geweld door de goeverneur gebruikt zie Gilliodts-Van Severen, *a.w.*, dl. III, blz. 456-60.

83. S.A.Br., Vaart van Duinkerke, VI, 306.

84. S.A.Br., Vaart van Duinkerke, VI, 285, 1, rekening van Duinkerke, f. 9.

85. S.A.Br., Vaart van Duinkerke, VI, 276, 1, rekening Veurne, f. 34v°.

86. *Ibidem*, f. 35v°.

87. *Ibidem*, 276, 3, rek. Veurne, f. 11v°.

De data van het voltooiën van de hier besproken kanalen werden voor het eerst juist opgegeven in de Franse uitgave van het werk van Prof. H. Van Werveke, *Bruges et Anvers, huit siècles de commerce flamand*, Brussel 1944, blz. 85.

88. H. Van Werveke, *a.w.*, blz. 85. Te Brugge en te Gent echter moesten alle koopwaren op schepen van het plaatselijk schippersambacht overgeladen worden.

89. Duinkerke werd na de slag der Duinen Engels bezit. In 1662 werd de stad door de Fransen van de Engelsen afgekocht.

## BIJLAGE I

### TEKST BIJ PLAN I

Plan waarop beide projekten van de verbinding Nieuwpoort-Veurne-Duinkerke voorkomen, 10 juni 1634 (S.A.Br., Vaart van Duinkerke, VI, 305).

*Beschrijving van de kaart*: twee perkamenten bladen van 0,62 bij 1,05 m.

*Tekst (voorkant)*: In t' aenschouwen van dese caerte dient gheweten ende ghenotteert dat aldaer aenghewesen zijn diversche middelen ende concepten ghenomen bijde heeren vander wet der stede ende casselrie van Veurne aengaende 't maecken vanden nieuwen vaert commende vande stede van Dunckercke door de stede van Veurne op Nieuport. Eerst is te notteeren dat alle roode liniën<sup>1</sup> beteekenen platsen daermen zoude moeten delven uutten raeuwen lande. Voorts omme te bewijzen t'eerste concept vande apparenten bedelve is te notteeren datmen zoude begonnen hebben ter voorn. stede van Dunckercke aen de moerspeyen ende alsoo vervolghet den moervaert tot de waeghenbrigghe vandaer afcommende (deur behulp vande vercortynghen als bijde roode liniën bewesen is) langhes de meulengracht tot inden moerdijck den zelve alsoo vervolghende tot aenden houck daer Jan Tenants keete staet vandaer deur traeuwe lant tot omtrent de Adijnckercke speyen int Velderleeden, 'tselve vervolghende tot inden aertsleet oock omtrent de nieuwe verstelde moerspeyen den zelve aertsleet vervolghende tot inde stede vesten van Veurne, alle welcke distantien tsaemen lanck zijn volghens tverclaers van Mr Adriaen Clais tselve afghemeten hebbende VMVC roeden. Ende naerdien is ghenomen een bequaemer concept oock bijde aenghewesen liniën betoont te weten (in platse van aende moerspeyen) beginnende vande panne (dat ten tijde dat de moere moere was is gheweest, de platse daer dezelve moerewateren hun cours ende suatie nam) alsoo eene distantie van zuuden St-Eloy's recht naer den zootcootschen dijck ghelijck als bijde roode linië betoont is, aldaer commende in het cleen Velderleeken alsoo vervolghende tusschen beede de dunnen tot in tgroote Velderleeken omtrent 80 roeden noortwest van Adijnckercke vervolghende alsoo den zelve Velderleet van onder de steendam van Adijnckercke platse tot inden Aertsleet neffens de nieuw verstelde speyen ende vandaer voorts onder Jacobvisch brigghe tot inde stede vesten van Veurne, als in teerste concept gheseijt is al met behulp van 't afnemen van eenighe houcxkens ten fijne van cromme streecken te brijnghen in rechte, alle welcke distantien tsaemen bij maete danof ghedaen (in platse van VMVC roeden dat d'eerste gheconcipeerde distantie lanck was) lanck bevonden sijn (niet) meer als IIIIMIXC roeden.

Ende aengaende teerste concept dat ghenomen is gheweest nopende de streecke des vaerts van Veurne op Nieuport was beghinende ter Oostpoorte der zelve stede van Veurne aldaer nieuwen vaert ghenampt de Venep den zelve alsoo vervolghende ten witten huuseken tot aen een brigghesken commende inde Zepe verlatende den zelve vaert Venep, aennemende traeuwe lant als bijde roode linie betoont is tot inden houck vande Zepe van Oosten Allaerts huuse ende vandaer voorts met behulp vande zelve Zepe ende in deele tlangheles vaerdeken tot de stede van

<sup>1</sup> Doordat de kaarten niet in kleuren zijn afgedrukt, geven de *volle* zwarte lijnen aan welke de rode lijnen zijn.



Nieupoort maeckende tsaemen eene distantie lanck (inde platse vande streecke des vaerts diemen nu vaert die lanck is omtrent 5000 roeden) omtrent de IIIIIIIIC roeden.

Aengaende tweede concept dat onghelijck naerder is als en is tvoorigaende wordt ghenomen uut 't oostbollewerck der stede van Veurne deur het raeuwe lant (oock bijde roode linie bewesen) alsoo noortoostwaerts naer tlangheles aldaer incommende omtrent 150 roeden west van Wulpenmeulen ende alsoo vervolghende tselve langheles passeerende Wulpen, de Twee brigghen ende moenekensbrigghen tot aende Rielebrigghen neffens Nieupoort welcke distantie niet meer uut brijnghen dan omtrent de 2400 roeden ende alsoo corter als teerste concept thien hondert roeden ende als den ouden vaert bet als de helft.

Ende alsoo van Nieupoort tot Dunckercke passeerende deur de stede van Veurne niet verder te waeter als vijf mijlen ende een quart.

Een pointc principael twelck dient gheconsidereert om zijn groote bequaemheydt dat het waeter op een pas zoude staen vande sluysen van Nieupoort tot de voorschreven panne, neffens de stede van Dunckercke, inder voughen datter gheen sluusen, sassen ofte overdraghden noodich zijn en zoude.

Wat aengaet de proportie van dese caerte, zoo ist dat ick onderscreven gheedt lantmeter der stede ende casselrie van Veurne, bij dese attesteeerde dat de streecke des gheconcipeerden vaert van Dunckercke op Nieupoort passeerende door Veurne light opde proportie hier onder ghestelt ende zoo lanck bevonden is zoo hiervooren gheseit is. Mij t'oorconden den X<sup>e</sup> junij 1634.

(get.) Jacques Becaert  
1634

Gheheel vier hondert roeden

100 200 300 400

|-----|-----|-----|-----|

*Tekst (rugzijde)*

Fragment<sup>1</sup> de la carte du canal projeté de Nieuport à Dunkerque par Furnes 1624<sup>2</sup>. Compt le trace de Nieuport à Adijnckercke. (19de eeuws schrift).

## BIJLAGE II

### TEKST BIJ PLAN II

Plan van de verbinding Plassendale-Nieuwpoort, z.d. (17-28 mei 1634)<sup>3</sup>. (S.A.G., Kaarten en plans buiten Gent, kas n<sup>o</sup> 91, n<sup>o</sup> 180<sup>42</sup>).

*Beschrijving van de kaart*; een blad papier van 0,53 bij 1,50 m.

<sup>1</sup> Zoals gezegd bestaat de kaart uit twee perkamenten bladen. Het tweede blad vonden wij terug in bundel S.A.Br., Vaart van Duinkerke, VI, 308. Wij hebben beide bladen weer samengevoegd.

<sup>2</sup> Verkeerde lezing. De juiste datum is 1634 (10 juni).

<sup>3</sup> Dit plan werd waarschijnlijk tussen 17 (datum van het besluit een bezoek ter plaatse te brengen) en 28 mei 1634 (datum van het bezoek) aan de Staten van Vlaanderen overgemaakt (zie hierboven).

